

Fosílna desaťnožce (Malacostraca: Decapoda) z územia Západných Karpát: súčasný stav poznania

M. Hyžný

Katedra geológie a paleontológie, Prírodoved. fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, hyzny.matus@gmail.com

Desaťnožce (Malacostraca: Decapoda) patria medzi najdiverzifikovanejšie skupiny pankrustaceí a v rámci kôrovcov (Crustacea) tvoria druhovo najpočetnejší rad.

Ich systematickému výskumu sa na území Západných Karpát venovala v minulosti iba malá pozornosť. Prvou a vlastne aj poslednou monografiou venovanou fosílnym desaťnožcom, spracovávanou materiálom aj z územia dnešného Slovenska, je monografická práca Lörentheya & Beurlena (1929).

Príspevok sumarizuje doterajšie poznatky o tejto skupine zo súvrství slovenskej časti Západných Karpát.

Mezozoikum

Zvyšky desaťnožcov v mezozoických faciách nášho územia sú veľmi sporadické. Za dosiaľ najvýznamnejší možno považovať nález dorzálneho karapaxu homolodromioidného kraba druhu *Tanidromites insignis* vo vápencoch bohunického súvrstvia stredno-oxfordského veku lokality Štepnická skala (Hyžný 2008b). Dosiaľ bližšie neurčené kľepetá desaťnožcov pochádzajú z vápencov plytkovodného vývoja zliechovskej jednotky (pliensbach), z vápencov bazálneho stredného oxfordu na Vršatci ako aj z vyššie spomenutej lokality Štepnická skala.

Status morfodruhu má *Carpathocancer triangulatus* zo sedimentov kimeridžského až spodnoaptského veku Západných Karpát, ktorý bol pod rodovým názvom *Carpathiella* pôvodne popísaný ako rúrky serpulidných červov (Mišík et al. 1999) a neskôr reinterpretovaný ako články končatín bližšie neurčených krabov (Schlagintweit et al. 2007).

Paleogén

Zo stredno- a vrchnoeocénnych sedimentov borovského súvrstvia je známa pomerne bohatá fauna desaťnožcov. Z numulitových vápencoch okolia

Ružomberka uvádzajú Lörenthey & Beurlen (1929) taxóny *Laeviranina fabianii*, *Harpactoxanthopsis quadrilobata* a *Harpactocarcinus punctulatus*. V zbierkovom fonde Liptovského múzea v Ružomberku sa nachádzajú aj zvyšky krabov určené do druhov *Ranina reussi* a *Ranina bittneri*; ich systematické zaradenie čaká na potvrdenie bližším štúdiom.

Z tomášovských vrstiev lokality Ďurkovec uvádza Hyžný (2007, 2008a) zvyšky taxónov *Ranina* nov. sp. (v Hyžný 2007 uvedený ako *Ranina speciosa* a *Ranina* sp.), *Calappilia tridentata* (v Hyžný 2008a uvedený ako *Calappilia* nov. sp.), *Coeloma vigil* a *?Portunites* sp.; ako aj ichnofosílie prisudzované činnosti desaťnožcov *Thalassinoides* igen. a *Ophiomorpha* igen. Z rovnakých vrstiev okolia súčasnej obce Radatice bol Reussom (1859) opísaný taxón *Ranina hazslinszkyi*. Na typovom materiáli však nie sú dostatočne zachované znaky dôležité pre spoľahlivé odlišenie od ostatných druhov rodu *Ranina*; taxón teda čaká na revíziu.

Eocénne nálezy krabov z borovského súvrstvia vykazujú afinitu k rovnakovekým spoločenstvám severného Talianska.

Neogén

Súvrstvia neogénu sú vo všeobecnosti veľmi bohaté na fosílna zvyšky desaťnožcov. V súčasnosti prebiehajúci výskum je zameraný najmä na fosílna fauna súvrství miocénneho veku.

Z lakšárskeho súvrstvia spodnokarpatského veku lokality Cerová-Lieskové je známe hlbokovodné spoločenstvo desaťnožcov pozostávajúce z taxónov *Callianopsis* nov. sp., *Crosniera* nov. sp., *Agonionida* nov. sp., *Munidopsis* nov. sp., Paguridae gen. et spec. indet., *Mursia* sp., *Styrioplax exiguus* a *Brachyura* indet. (Hyžný 2008c; Hyžný & Schlögl, v príprave). Výsledky zo štúdia tohto spoločenstva

okrem iného prinášajú aj nové poznatky o paleobiogeografickom rozšírení v súčasnosti málo známeho a výlučne pacifického a indopacifického rodu *Callianopsis* a systematickú revíziu rodu *Styrioplax*.

Z plášťovských vrstiev sebeckého súvrstvia spodnobádenského veku boli identifikované taxóny *Jaxea kuemeli* (Hyžný 2008d) a *Tasadia carniolica*. Nový materiál taxónu *J. kuemeli* podporuje jeho status samostatného druhu, ktorý bol v minulosti spochybňovaný (napr. Müller 1984), a definitívne ho tak odlišuje od súčasne žijúceho mediteránneho druhu *Jaxea nocturna*.

Zo studienčanského súvrstvia vrchnobádenského veku Devínskej kobyly a blízkeho okolia boli Hyžným (2009) identifikované taxóny *Neocallichirus brocchi*, *Calliax pseudorakosensis*, *Calappa heberti* a *Szaboa inermis*, pričom taxón *C. heberti*

spomínajú z lokality Sandberg pri Bratislave už Lörenthey & Beurlen (1929). Častými sú aj dosiaľ bližšie neurčené klepetá portunidných krabov a z lokality Devínska Nová Ves-Tehelňa je zaznamenaný výskyt taxónu *Tasadia carniolica*.

Zo sedimentov bádenského veku Lontova (okres Levice) uvádza Houša in Špinar et al. (1966) výskyt bližšie neurčeného kraba rodu *Goneplax*.

Zo stredného miocénu bližšie nešpecifikovanej lokality Slovenska uvádza ďalej Müller (1998) taxón diogenidného pustovníckeho raka druhu *Petrochirus priscus*.

Spoločenstvá miocénnych taxónov vykazujú výraznú afinitu k spoločenstvám známym z územia Maďarska, najmä z okolia Budapešti (Müller 1984).

PodĎakovanie:

Výskum bol hradený z grantovej úlohy APVV-02-80-07.

Literatúra:

- Houša, V. 1966. Malacostraca. In Špinar, Z., Čepeck, P., Bouček, B., Eliášová-Frajová, H., Havlíček, V., Horný, R., Houša, V., Kalabis, V., Kukulová, J., Marek, L., Nekvasilová, O., Pokorný, V., Prokop, R., Příbyl, A., Ružička, B., Šnajdr, M., Štemproková, D. & Zikmundová, J. Systematická paleontologie bezobratlých. Praha: Academia. 704-746.
- Hyžný, M. 2007. Paleogene crab fauna of Borové Formation (localities Ďurkovec and Hlinisko), Western Carpathians, Slovakia. In Garassino, A., Feldmann, R. & Teruzzi, G. (eds.) 3rd Symposium on Mesozoic and Cenozoic Decapod Crustaceans – Museo di Storia Naturale di Milano. Memorie della Società Italiana di Scienze Naturali e del Museo Civico di Storia Naturale di Milano. Vol 35 (2), 59-61.
- Hyžný, M. 2008a. Brachyuran (Decapoda) Assemblage of Tomášovce Member (Paleogene), Western Carpathians, Slovakia. In Volume of extended abstracts from IX. International conference of PhD. Students and young scientists in Zawoja, Poland. 34. ISBN 978-83-60958-10-0.
- Hyžný, M. 2008b. Primitívny krab *Pithonotus insigne* (Prosopidae) z bohunických vápencov (jura; stredný oxford) lokality Štepnická skala (Západné Karpaty). In Študentská Vedecká Konferencia 2008 - Zborník príspevkov – 2.zväzok, Prír.F. UK Bratislava. 142-144. ISBN 978-80-89238-17-0.
- Hyžný, M. 2008c. New karpatian decapod crustaceans assemblage from Cerová-Lieskové (Vienna Basin). Geo Vestník Mineralia Slovaca, 40 (3-4), 237.
- Hyžný, M. 2008d. *Jaxea kuemeli* (Decapoda, Thalassinidea, Laomeidiidae) from the Badenian of the Plášťovce Member (Novohrad-Nógrád Basin). Geo Vestník Mineralia Slovaca, 40 (3-4), 237.
- Hyžný, M. 2009. Fauna bádenských desaťnožcov zo zbierok Prírodovedného múzea SNM v Bratislave. In Študentská Vedecká Konferencia 2009 - Zborník príspevkov, Prír.F. UK Bratislava. 1068-1073. ISBN 978-80-223-2639-1.
- Lörenthey, E. & Beurlen, K. 1929. Die fossilen Dekapoden der Länder der Ungarischen Krone. Geologica Hungarica, Series Palaeontologica. Vol. 3, 1-421.
- Mišík, M., Soták, J. & Ziegler, V. 1999. Serpulid worms *Mercierella Fauvel*, *Durandella Dragastan* and *Carpathiella* nov. gen. from the Jurassic, Cretaceous and Paleogene of the Western Carpathians. Geologica Carpathica 50(4). 305-312.
- Müller, P. 1984. Decapod Crustacea of the Badenian. Geologica Hungarica, Series Palaeontologica. Vol. 42. 3-317.
- Müller, P. 1998. Crustacea Decapoda. In Flügel, H. W. (ed.) Catalogus Fossilium Austriae Österreichische Akademie der Wissenschaften. 1-48.
- Reuss, A. E. 1859. Zur Kenntnis fossiler Krabben. Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften Wien 17. 1-90.
- Schlagintweit, F., Gawlick, H.-J. & Auer, M. 2007. *Carpathocancer* nov. nom. based based on new findings of *Carpathocancer triangulatus* (Misik, Sotak & Ziegler, 1999)(type-species) nov. nom. in Triassic and Jurassic reefal carbonates of the Northern Calcareous Alps and their taxonomic re-interpretation as decapod crustacean appendages. Journal of Alpine Geology 48. 23-35.